

MÕISTUSE, KÄE JA SÜDAMEGA

TOOMAS VELMET

1998. aasta jaanuaris käivitus Eesti kõigi aegade suurim plaadiprojekt: **Eduard Tubina sümfooniade salvestus Eesti Riikliku Sümfooniaorkestriga** tema peadirigendi **Arvo Volmeri** juhatusel. See kõik on mahtunud viiele CD-le firmalt *Alba Records*. Suur töö planeeriti hästi rahulikult pika sihikuga ning salvestusperioodile pandi punkt juunis 2002. Selliselt kestva projekti puhul on üsnagi harukordne ka meeskonna stabiilsus ning püsiv toetajaskond. Kogu ettevõtmise toetajaiks on olnud **Eesti Raadio**, **Eesti Kontsert** ja **Tartu linn**. Teostajaiks helirežissöör **Maido Maadik** ning produtsendid **Ville-Markus Kell** (vol 1) ja **Andres Siitan** (ERSO), **Tiia Teder** (Eesti Raadio) ning **Timo Ruottinen** (*Alba Records*); kommentaarid Vardo Rumessenilt ja kujundus Pekka Kuokkalt. Märkimisväärne on seik, et salvestuspaik on olnud muutumatult „Estonia“ kontserdisaal. Kõik see loetelu on siiski kõrgelt hinnatav „lisaväärtus“, kui „põhiväärtuseks“ on ja jääb Tubin, Volmer ja ERSO. Küllap tekkis sellise projekti elluviimisel küsijaid, et milleks? – Tubina sümfooniad on kõik juba varemgi jäädvustatud, eelkõige Neeme Järvi poolt, maailma erinevate orkestritega, paljud neist korduvalt. Siiski on hea teada, et eespool nimetatud meeskond jäi kindlaks veendumusele salvestada selle eesti tipp-sümfonisti kogu looming rahvussümfooniaorkestri esituses peadirigendi juhatusel „Estonia“ kontserdisaalis.

Naljaga pooleks on paljud aktiivselt tegutsevad muusikud öelnud, et ei ole raske kontserte anda ega neid ette valmistada, aga tõeliselt raske on kavade koostamine. Võrdselt keeruline on ühe heliplaadi sisustamine, sellele vaatamata, et CD annab kuulajale võimaluse vähemalt teoste järjekorda oma soovi kohaselt reastada. Eriti raske probleem tekib siis, kui võimalusi on ainult kaks, s.o, kas nummerdatud järjekorras või mitte. See teine võimalus on muidugi intrigeerivam ja annab arutlusteks ainet.

Vol 1: Teine sümfoonia (1937) ja **Viies sümfoonia** (1946) – tähelepanuväärne avalöök, CD võiks kanda pealkirja „Legendaarne“, on ju Teine sümfoonia sama alapealkirja kandnud sünist saati, Viies aga legendaarne oma populaarsuselt. **Vol 2-e** raskuskese on kindlasti **Kuuendal sümfoonial** (1954), mis järgneb **Kolmandale sümfooniale** (1942), – on ju autor ise pidanud teost oma

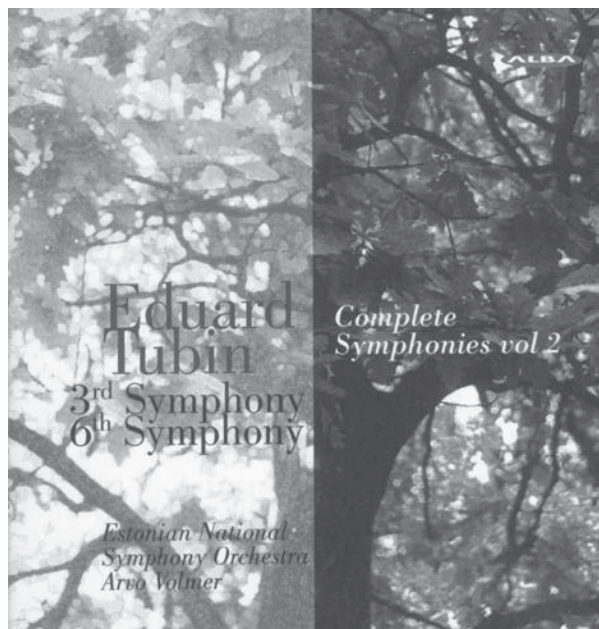
loomingu tipuks. *Vol 3* on nagu sisuline muutus ja puhkus lüürilise **Neljanda** (1943–1978) ja askeetliku **Seitsmenda sümfooniaga** (1958). Kogu tsükli kuldloikelisse kulminatsiooni asetab *vol 4* traagilise **Kaheksanda sümfoonia** (1966), mis laheneb **1. sümfooniaga** (1934). *Vol 5* pakub ka kronoloogilist varianti, s.o **Üheksas sümfoonia** (1969), **Kümnes sümfoonia** (1973) ja lõpetamata **Üheteistkümnes sümfoonia** (1982). Jäägu igale kuulajale võimalus tegelda sümfooniareastuse dramaturgiaga ja kui see ei meeldi, tekitada endale vastuvõetavam variant. Igatahes *vol 1* leidis pressis tähelepanu nii: „Karge, jõuline esitus (...) *Alba* uus tsükkel on väga tervitatav (...) Volmeri variandid on jõuline üldistus ning ta demonstreerib head muusika struktuuri tunnetust” (Guy Richards, „Gramophone”, juuni, 2000). Ja naa: „Kõik, kes on ilma jäänud BISi Tubina sarjast, võivad nüüd nautida uut salvestust, mis on esitatud pühendunud mõistmisega ja millele on lisatud rikkalikud ning sümpaatsed kommentaarid” (David Fanning, „International Record Review”, juuni, 2000).

Soliidsete väljaannete tähelepanu on igatahes ära teenitud ja nende autoriteedile toetudes on kena jätkata.

On väga rikastav, kui saame kõrvuti asetada Neeme Järvi, Paavo Järvi ja Arvo Volmeri interpretatsioonid kas või Tubina Viienda sümfoonia plaadistustena, rääkimata ajaloolistest salvestustest, kus teost esitab Nikolai Malko või hoopis Sergei Prohhorov, tänu kellele kuulsime juba 1950-ndatel Tubina Viienda ja Kuuendat, ka Seitsmenda sümfoonia salvestus on tõenäoliselt säilinud. Eesti Raadio Sümfooniaorkestri dirigent Sergei Prohhorov on peaaegu unustatud kui mitte maha vaikitud. Vähemalt Tubin tema repertuaaris väärriks meenutamist ja miks ka mitte tutvustamist asjast huvitatud kuulajatele. Ma ei sea eesmärgiks erinevaid interpretatsioone võrrelda või veel enam, nende edetabelit koostada. Erinevad õnnestunud ettekanded ainult rikastavad teost. Arvo Volmeri tõlgendus näib tõepoolest karge, range ja jõuline, lisaksin veel, perfektne, seda väsimatult kogu sarja puhul. Kuid sarja esimese plaadi sümfooniade kohta tooksin siiski subjektiivse

võrdluse: interpretatsiooniliselt tundub põnevam Teine sümfoonia „Legendaarne”, aga salvestuslikult Viies. Kuigi meie kontserdisaalile omane akustika on selgelt ära tunda mõlemas teoses, mõjub Viienda partituur pisut läbipaistvamalt ja Teisel mõnevõrra hägusemalt; on see taotlus või mitte, ei julge mina otsustada. Pole võimatu, et Teise kõitvam interpretatsioon sundis mind kuulajana sügavamalt partituuri kaevuma ja otsima sealt pärle, mida salvestusest ei leia.

Kui esimene plaat sellest sarjast salvestati jaanuaris ja

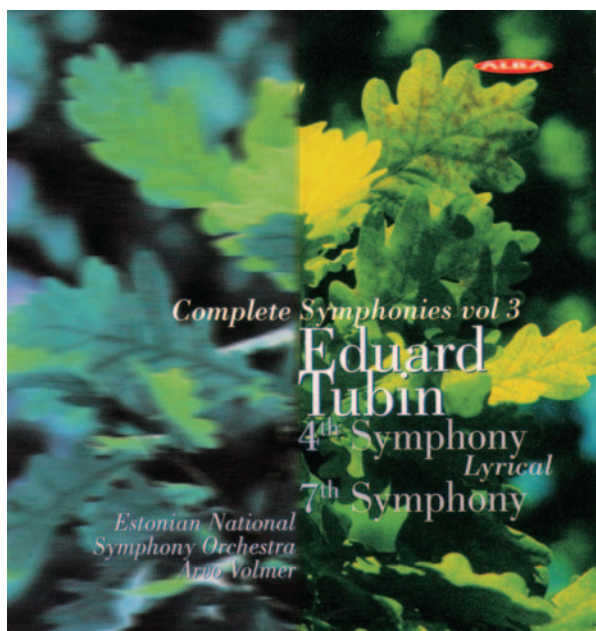

oktoobris 1998, siis *vol 2*, millel Kolmas ja Kuues sümfoonia, tehti veebruaris ja novembris 1999. Kolmanda sümfoonia partituuris tegi helilooja 1968. aastal parandusi, kärpides kohati esimest ja kolmandat osa. Selles versioonis on ka kirjastuses *Nordiska Musikförlaget* trükitud partituur, millest antud salvestuski tehti. Ka sellel plaadil on põnev kooslus Kolmanda heroilise lihtsuse ning Kuueenda sügava filosoofilisuse ja dramaatilisuse näol, mille toob kaasa uuenenud helikeel ja suurenenud orkestrikoosseis. Selle CD salvestuskvaliteet on väga hea, sama võib öelda Kolmanda sümfoonia kohta, eriti meelde jääv mõlemast aspektist on esimese osa fuuga oma selge karakteriga, see on suurepäraselt jälgitav üheaegselt nii horisontaalselt kui vertikaalselt. Muidugi on ka Kuues õnnestunud, kuid tundub, et teise osa kohta sobiksid helilooja enda kunagised sõnad: „...väga rütmiline osa, kiire ja vihane (...) ja siis tuleb üks metsik kisa siit välja.“ Tundub, et metsik pidu kukub välja tujutu ning kunstlik-kramplik. Kolmanda osa variatsioonivorm vajaks terviku moodustumiseks enam ühist nimetajat – niisugune on seekordne mulje.

Vol 3 algab keset suurt sõda loodud, rahutu saatuse, aga sisult lüürilise (mis ka teose alapealkiri) Neljanda sümfooniaga. Sõjaaegne teos elas juba enne esiettekannet üle Tallinna pommitamise venelaste poolt 1944. aasta 9. märtsil ning pääses „Estonia“ põlengus tänu sellele, et käsikiri seisis kindlas raudseifis. Esiettekannet toimus ikkagi aprillis 1944, siis tuli vaikus, kuni autor 1978. aastal Neeme Järvi palvel taastas sümfoonia orkestrihääled (teost veidi kärpides) ja 1981 toi-

mus teose teine (!) ettekanne Järvi juhatusel Bergenis. Just see salvestus pani aluse Tubina plaadisarjale BISilt.

Seesama „Lüüriline“ sümfoonia Peeter Lilje juhatusel 1985. aastal lõpetas üsna kaua kestnud vaikuseperioodi Tubina loomingut esitamisel Eestis. Sellise ühelt poolt õnneliku ja teisalt rahutu saatusega Neljas sümfoonia koos ootamatult omapärase Seitsmendaga, mis üllatas isegi autorit ennast – „...mis see nüüd oli? [- -] Vaatan, et siin on palju tarkust sees (...)“, – teenis „Classics Todayt“ hinnanguks maksimumpunktid nii kunstilise teostuse kui ka salvestuse kvaliteedi eest. Seejuures ei ole tähtsusetu fakt, et Neljas on salvestatud septembris 1998 ja Seitsmes märtsis 2000 ning CD ilmus turule aastal 2001. Arvo Volmeri, ERSO ja Maido Maadiku koostöös valminud salvestisi tuleks kahtlemata hinnata kui tähelepanuväärselt suurt saavutust eesti muusika ajaloos ja miks mitte ühineda „Classics Today“ hinnanguga mitte ainult plusspunktides, vaid ka sõnadega: „Arvo Volmer ja Eesti Riiklik Sümfooniaorkester esitavad seda tõelise kirega, rääkimata mõju-

Arvo Volmer

vast tehnilisest teostusest. Eriti keelpilid demonstreerivad sellele muusikale olulist selgust ning sära, harfi sisseastumine aeglases osas lisab liigutavat poeetilisust, esitus on vaimustav ja unustamatu. [- - -] Imepärane!" (David Hurwitz, „Classics Today“). Nii saab kirjeldada ainult Neljanda sümfoonia kolmanda osa *Andante un poco maestoso* lõpu geniaalset helget hääbumist.

Vol 4 algab Tubina „hümniga iseendale“, st Kaheksanda sümfooniaga (1966). Autori tunnistust mööda oli temasse kogunenud: „...raev paljudest laimavatest kirjutistest (...) mis otsis väljapääsu 8. sümfoonia finaalis. [- - -] Kui inimene vananeb, siis julgeb ta ju näidata oma tundeid, julgeb naerda ja nutta.“ Kui enamikus sümfooniates on konflikti lähenduseks ikka „paratamatu optimism“ (Olav Roots), siis Kaheksandas jääb kõlama „kaotusjärgne masendus“ (Mart Humal). „Ja siis tuleb

see viimane koraal ja lähebki ära kaugusse“ (Eduard Tubin). See valuliselt traagiline teos tuli esiettekandele 24. veebruaril 1967 (!!!) Tallinnas Neeme Järvi juhatusel. Autor kuulis aga oma sümfooniad alles 1982. aastal haigevooidis raadioülekanadena Malmöst, kus teost juhatas Neeme Järvi. Poolteist kuud hiljem lahkus helilooja jäädavalt. „Mulle tundub see sümfoonia päris kal-

lis,“ olevat ta öelnud Kaheksanda sümfoonia, oma viimase helitöö kohta, mida ta oma eluajal kuulis. Jäägu „Classics Today“ hinnanguga nagu ta on, kuid mina pean kogu sarja kulminatsiooniks kõikidest aspektidest lähtudes just Kaheksanda sümfoonia salvestust (mai 2001). See esitus sunnib kuulama ennastunustavalt ning hea on temasse süveneda just ümbritsevast segamatult, nagu raamatusse, koos partituuriga. See on vapustav elamus – garanteerin! Unustate kõik salvestuslikud, tehnilised ja esituslikud aspektid ja jääb

geniaalne muusika. Paariliseks on sellel plaadil Esimene sümfoonia (1934), s.o eesti muusika ajaloo neljas oma žanris. Esiettekannet toimus 24. veebruaril 1936 Olav Rootsi juhatusel. Veel 1942 ja 1944 juhatas seda sümfooniast Olav Roots, siis tuli pikk vaikus kuni 1986. aastani, mil Neeme Järvi teose BISile plaadistas. Kuigi Esimesest sümfooniast „võime aimata tulevast sümfoonilist suurmeisterit“ (Vardo Rumessen), on see aimus muljetavaldav, kui teada, et teosele eelnevad eesti muusikas vaid Artur Lemba Esimene ja Teine sümfoonia ning Artur Kapi Esimene sümfoonia. Tubina Esimene on kvalitatiivne hüpe absoluutselt kõigis loomingulistest näitajates, see on hämmastav. See teos väärib kindlasti naasmist kontserdilavadele, lugupeetud maestrod.

Vol 5-1 on Eduard Tubina viimased tööd – Üheksas sümfoonia, alapealkirjaga *Sinfonia semplice* (1969), Kümnes (1973) ja lõpetamata Üheteistkümnes sümfoonia (1982), mille seitsekümmend kaks viimast klaviiritakti orkestreeris juha helilooja Kaljo Raid. Teose esiettekannet toimus ETV otsesaates 1988. aastal, esitajateks ERSO ja Arvo Volmer. Väljaspool Eestit kõlas Üheteistkümnes esmakordselt 1990. aastal Neeme Järvi juhatusel Amsterdami *Concertgebouw'* orkestriga. CD on kavandatud kronoloogiliselt ja algab seega Üheksandaga, mis ei ole sugugi üks „lihtne lugu“, vaid pigem filosoofiline, küpse looja eksistentsiaalsed vastamata jäänud küsimused iseendale. Kümnen dal sümfoonial on meile märgi tähendus, sest esiettekannet toimus 1. oktoobril 1979, Neeme Järvi lahkumiskontserdil Tallinnas. Veelgi olulisem oli aga teos

autorile, kes hoolimata raskest haigusest sai viibida selle ettekannetel (viis korda) Bostoni SOga (dir Neeme Järvi) orkestri 100. aastapäeval 1981. aasta jaanuaris, mis tõi kaasa ka laialdase rahvusvahelise tunnustuse. Sarja lõpetab autoril pooleli jäänud Üheteistkümnes sümfoonia – selline sümboolne lõpetamata lõpmatus. **Arvo Volmeri, ERSO ja Maido Maadiku** neli ja pool aastat kestnud tohutu töö on rahvusvahelisel tasandil tulemuslikult lõpetatud, oodata jääb ka CD *box'i*, kus kõik plaadid kenasti koos.

Need muusikud on oma ausamba püstitanud. Eduard Tubin saab ausamba 2005. aastal Tartusse „Vanemuise“ ette sajandaks sünniaastapäevaks ja siis on meie kuulajatel võimalik lühikese aja jooksul erinevate orkestrite elavas esituses ära kuulata Tallinnas kõik Tubina sümfooniad. Orkestreid tuleb lähedalt ja kaugelt, põnevaim muidugi New Jersey SO Neeme Järvi juhatusel. Kõike seda tehakse mõistuse, käte ja südamega.

